

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Павленко Катерини Миколаївни
«Компенсаторна функція філософії в сучасному суспільстві»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі
спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

1. Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень. Вирішальною для сучасної соціально-філософської думки є проблема функціонування повноцінної особистості, яка є об'єктом дослідження багатьох наук, як от філософії, психології, соціології, культурології. Актуальність даного дослідження зумовлена, перш за все, потребами та запитами сучасного українського суспільства з його складними і суперечливими соціально-економічними та культурними процесами, внаслідок яких значна частина людей потребує допомоги. Соціальна філософія тут надає можливості до рефлексії соціокультурного контексту та відповідних чинників, які впливають на трансформацію особистості та соціуму в цілому.

У цьому контексті не втрачає актуальності соціально-філософський аналіз категорії функції філософії. Сучасні вчення щодо даного питання не дають вичерпної інформації про діяльність сучасного суспільства на онтологічному, праксіологічному та аксіологічному рівнях. Плюралістична модель світу, як можливість існування різних типів раціонального, різних, але однаково істинних точок зору може призводити до розгубленості людини, так, як і реконструкція аксіологічної системи людства, що вважається характерним для суспільства в епоху постмодерну. Своєчасність рецензованого дослідження підтверджує й потреба визначення поняття «компенсаторна функція філософії» в соціально-філософському просторі, його зв'язок та диференціація з поняттями соціальні функції філософії, функціональне значення філософії та його відображення в сучасному суспільстві.

Дисертація має безпосередній зв'язок з такими актуальними напрямами наукових досліджень, як: антропологія, філософія психології, філософія релігії. Вони достатньо узгоджуються з плановою науковою темою кафедри філософії Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова: – «Дослідження філософсько-методологічних, культурологічних та теоретико-системних аспектів знання та пізнання» (державний реєстраційний номер 011U005724).

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що кваліфікаційна робота К. М. Павленко є актуальною та суспільно важливою, адже виділяє компенсаторну функцію філософії, як одну з соціальних функцій філософії, яка розкривається в процесі накопичення знання про місце людини в світі, рефлексії самої філософії з цього приводу, осмислення терапевтичного впливу філософських суджень та застосування всіх можливостей у практиці індивідуальної та соціальної терапії.

Оформлення рецензованої дисертації здійснено відповідно до вимог чинних нормативних документів. Робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків і списку використаних джерел, що з максимальною повнотою сприяло розкриттю цієї теми. Репрезентативними та вартими позитивної оцінки є висновки до кожного розділу, загальні висновки, що відтворюють результати проведеного дослідження. Основні положення кваліфікаційної праці висвітлено в 13 публікаціях, що свідчить про ретельність і скрупульозність авторки в процесі написання роботи.

Автореферат є ідентичним до тексту кваліфікаційної наукової праці, чітко відповідає її основним положенням. Дисертація, враховуючи сучасні вимоги, містить анотації українською та англійською мовою, які вдало розкривають основні положення роботи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Зміст роботи розкриває основні контексти теми праці. У Вступі авторкою обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету та завдання, об'єкт та предмет дослідження, теоретико-методологічне підґрунтя дисертаційної роботи, сформульовано

положення наукової новизни, розкрито їх теоретичну та практичну значущість, вказано інформацію щодо апробації результатів дослідження, публікацій, структури та обсягу роботи. Детально розкрито наукову новизну та практичне значення здобутих результатів, що засвідчує аналітичні вміння авторки, її здатність до чіткого формулювання визначень.

Аналіз теоретичних і практичних проблем у контексті започаткованого дослідження дав змогу К. М. Павленко зазначити про роль методу структурно-функціонального аналізу, герменевтичного аналізу та ін. методів, кумулятивного, соціокультурного, евристичного, аксіологічного підходів. Заслуговує схвальної оцінки глибина теоретичного аналізу уявлень про терапію філософією як елемента соціально-філософського дискурсу. Заслуговує уваги й те, що К. М. Павленко постійно аналізує не тільки праці українських учених, але й зарубіжних науковців, що підтверджують посилання в тексті роботи, а також список використаних джерел дисертації. Співзвучною до наших поглядів є позиція щодо розмежування понять адаптація та компенсація, що має своє відображення на сторінці 119. Доречним вважаємо розгляд взаємодії аспектів функціональної значущості філософії – теоретичного і практичного та їх взаємозв'язку, про що авторка стверджує на сторінці 130 рецензованої праці. Використовуючи лінгвістичний термін «компенсація», вона наводить приклад сприйняття даного терміну в різних наукових напрямках – медичному, педагогічному, психологічному, економічному, хімічному, фізіологічному, мистецькому, релігійному – з метою врахування специфіки функціонування філософії в сучасному суспільстві, спираючись не лише на їх зміст, а, в першу чергу, на їх функціональне вираження. Слушно звучить теза про те, що діалогічний сенс функціональної значущості практичної філософії проявляється в її пропедевтичному значенні, тому йдеться про дослідження особистості як елемента соціокультурного дискурсу у контексті соціокультурної динаміки сучасного суспільства.

Належним чином авторка в другому підрозділі першого розділу описує поняття та підходи до вивчення функцій філософії, наголошує на тому що,

філософська культура відображає рівень здобутої у конкретно-історичних обставинах та біографічній ситуації самостійності особистості, її незалежності від стереотипних думок, панівних уявлень, домінантних очікувань. Зазначено на соціальній значущості функцій філософії в тому, кожна з них сприяє розвитку особистості, а також творить універсальний простір соціального порозуміння, консенсусу, злагоди.

Однією із головних переваг дисертації видається третій підрозділ першого розділу, присвячений визначенню філософського підґрунтя вияву компенсаторної функції філософії. Тут авторка наголосила про функціональну значущість філософського пізнання яка полягає в систематичному, всеохоплюючому, всебічному розвитку практик індивідуалізації, соціалізації особистості, вироблені засад гуманістичної традиції в науковому пізнанні, що теж є, на нашу думку, одним із аспектів актуальності дослідження. Це створює фундамент для аналізу сутності компенсаторної функції філософії та її властивостей, що реалізує К. М. Павленко у третьому підрозділі другого розділу кваліфікаційної роботи. Важливим вбачаємо те, що на підставі міждисциплінарного аналізу категорії «функція філософії», авторка визначає її складники, які деталізує та сторінці 61 дисертації.

Підставою для того, щоб загальні висновки роботи вважати достовірними, передусім є добре сплановані і описані другий і третій розділи дисертації. Зокрема, авторка приділяє особливу увагу терапевтичному впливу філософії. Зв'язок «терапевтичної» місії філософії пов'язується з пропедевтичною значущістю її функцій, таким чином філософія виступає засобом формування особистості в процесі її самопізнання та самореалізації. Терапевтичну складову в аспекті соціальної філософії К. М. Павленко визначає через практичну сторону соціальної значущості філософії, якою зумовлюється функціональна значущість компенсаторної функції філософії, її праксеологічна значущість і рівень її застосування для вирішення нагальних і практичних проблем суспільного розвитку й соціальних трансформацій (сторінка 108). Обґрунтовано значущість компенсаторної функції філософії, яка впливає з

припущення релевантності метафізичного мислення та людської екзистенції. Філософія, як така, виконуючи світоглядну функцію, формулює світоглядно-ціннісні засади, і тим самим відповідає на глобальний запит особистості стосовно сенсу її буття, справляючи всеохоплюючий терапевтичний вплив. Це зробило можливим окреслення сутнісних рис філософської компенсації крізь призму соціальної філософії. Відповідно, проведено паралель між терапевтичним впливом філософії та компенсацією, як проявом змістового контексту.

У третьому розділі «Форми виявлення компенсаторної функції філософії у соціально-практичній сфері буття в сучасному суспільстві» акцентовано увагу на дослідженні можливостей використання компенсаторної функції філософії для розвитку соціуму в цілому та людини окремо в сучасних реаліях, зазначаючи можливості практичного використання законів, принципів, категорій положень філософії. Простежено, що філософія вимальовує картину всесвіту на рівні всеохоплюючих узагальнень які мають свій прояв у цих речах, властивостях та відношеннях, та показано практичне втілення компенсаторної функції філософії в психотерапевтичному, морально-етичному та адаптивному потенціалі філософського знання.

Дисертантка зазначає: «на наш погляд, зміст компенсаторної функції можна визначити як процес накопичення знання про місце людини в світі, рефлексія самої філософії з приводу цього місця, осмислення терапевтичного впливу філософських суджень та застосування всіх можливостей у практиці індивідуальної та соціальної терапії. Зміст компенсаторної функції філософії відповідає поділу мислення на теоретичну, світоглядну діяльність розуму і його практичну діяльність» (с. 136).

Нам імпонує авторська концепція розгляду адаптивного та психотерапевтичного потенціалу філософського знання для практичного та теоретичного втілення в житті сучасного соціуму. Зокрема, як зазначає авторка на сторінці 158, філософія виступає і як фундаментальна основа для психотерапевтичного впливу, може змінювати психічний стан, пропонує

подумати, зважити, проаналізувати ситуації, зіставити різні позиції, визначитися і вибрати потрібний варіант поведінки і дій. Мається на увазі вплив як філософських текстів, навчань, теорій, так і особи реального філософа.

Заслужують високої оцінки **результати дослідження**, вони є завершеними і базуються на основних положеннях дисертації. Позитивною характеристикою наукової розвідки є **теоретична та практична значущість**, обумовлена сукупністю положень, які конкретизують наукову новизну. Результати дослідження та запропоновані положення є важливими для філософської рефлексії представленої проблеми в контексті розвитку сучасного соціально-гуманітарного знання. Основні положення дисертації можуть бути корисними для розробки суміжних і спільних тем у соціальній філософії, психотерапії, педагогіці, а також для міждисциплінарних досліджень низки питань із врахуванням компенсаторного потенціалу філософського знання.

Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки є теоретично обґрунтованими, умотивованими, логічними і послідовними.

Дискусійні положення й зауваження. Високо оцінюючи дисертаційну роботу Павленко Катерини Миколаївни, привертаємо увагу до окремих аспектів її, що потребують уточнення, пояснення чи корекції, а саме:

1. Дисертація, як йдеться в її назві, присвячена компенсаторній функції філософії в сучасному суспільстві, але значний обсяг дослідження присвячений розгляду питання про компенсаторну функцію філософії в історико-філософському аспекті, що до сучасного суспільства має доволі опосередковане значення. В чому специфіка саме сучасного суспільства, на які виклики сучасності відповідає філософія, як глобалізація, інформатизація, віртуалізація тощо впливають на свідомість людини, і чи може філософія допомогти сучасній людині знайти своє місце в світі, що стрімко змінюється? На ці питання хотілося б почути відповідь.

2. В Першому розділі дисертації авторка багато уваги приділяє розгляду питання про функції філософії. Вона слушно зауважує, що дослідники дають різний перелік функцій, і зрештою, вона зупиняється на таких основних:

світоглядна, пізнавальна, критична, аксіологічна, методологічна, інтегративна (с. 61). Зрозуміло, що будь-які такого ґатунку переліки умовні, що якісь функції можна поєднувати, а якісь – розділяти, але, зважаючи на проблематику дослідження, було б не зайвим більш розгорнуто висловити авторську думку стосовно місця компенсаторної функції в ряду цих функцій філософії.

3. Нам здається, що в дисертації більше уваги варто було приділити порівняльному аналізу процесу адаптації, запропонованої філософами, психологами, педагогами. Під час захисту хотілося б почути, в чому саме полягають відмінності розгляду структури компенсації та адаптації?

4. Підрозділ 3.3. має назву «Морально-етичний потенціал компенсаторної функції філософії в сучасному українському суспільстві», але в ньому згадуються переважно не українські і не сучасні автори: Арістотель, П. Абеляр, Тома Аквінський, Б. Спіноза, Т. Гоббс, І. Кант, Г. Гегель, А. Шопенгауер та ін. Ми вважаємо, що в цьому підрозділі було б доречніше більшою мірою проаналізувати доробок саме сучасних українських філософів.

Висловлені зауваження і побажання не применшують загальної високої оцінки рівню виконання дисертаційної роботи, її теоретичної цінності та практичної значущості.

Вважаємо, що дисертаційна робота Павленко Катерини Миколаївни є цільним, завершеним, самостійним науковим дослідженням, що виконане на належному теоретичному рівні. Структура та обсяг дисертації відповідає встановленим вимогам. Основні положення роботи, винесені на захист, мають елементи наукової новизни. Матеріал кваліфікаційної роботи відображений у 10 наукових публікаціях, окремі ідеї обговорювалися на наукових конференціях. Автореферат відповідає змісту дисертації.

Отже, кваліфікаційна робота «Компенсаторна функція філософії в сучасному суспільстві» відповідає чинним вимогам до кандидатських дисертацій, зокрема «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, наказу МОН «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р. № 40, а

її авторка Павленко Катерина Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальні філософія та філософія історії.

ОФЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор

Олексій ХАЛАПСІС

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ:

проректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Лариса НАЛИВАЙКО